

VĚTY ZPŮSOBOVÉ A SROVNÁVACÍ

Věty způsobové a srovnávací spolu úzce souvisí. Věty způsobové vyjadřují způsob, jakým se odehrává děj věty hlavní. Srovnávací věty jsou jedním z prostředků, jak vyjádřit podobnost, shodu nebo rozdíl. Ve srovnávacích konstrukcích se obecně rozlišuje **první člen srovnání** (tj. ten, který je srovnáván) a **druhý člen srovnání** (tj. ten, s nímž se srovnává), např. „Petr (1. člen) běhá rychleji než já (2. člen)“. Při srovnávání se obvykle **vypouštějí výrazy**, které jsou pro oba členy srovnání **společné**. Je však možné je do věty doplnit, aniž by bylo nutné měnit její strukturu. Mezi srovnávací věty se proto někdy řadí i případy, v nichž je ve druhé větě vypuštěn predikát (srov. „Je tak vysoký jako jeho otec [je vysoký].“). Predikát se v obou částech srovnání obvykle zachovává v případě odlišnosti mezi slovesným časem, způsobem, rodem apod. (např. „Rozhodl se jinak, než bych se byl rozhodl já.“). Lze ho naopak vypustit, pokud se oba predikáty liší pouze osobou (např. „Rozhodl se stejně jako já [jsem se rozhodl].“).

Srovnávací věty jsou různorodou skupinou vět, kterou lze dále dělit podle různých kritérií.⁶³ V následujícím výkladu budou nejprve rozděleny na věty vyjadřující míru či stupeň vlastnosti a na věty vyjadřující způsob. V další části výkladu budou věty zařazeny do skupin podle toho, zda se v nich používá primárně indikativ nebo konjunktiv.

Věty srovnávající míru nebo stupeň vlastnosti

Věty vyjadřující míru či stupeň vlastnosti bývají také nazývány **kvantitativní**. Předmětem srovnání je shoda nebo odlišnost **v míře nějaké vlastnosti** či **intenzitě nějakého děje** (např. „Je tak krásně jako včera“; „Pracuje více než já.“). Typickým znakem těchto vět je přítomnost dvojice výrazů, z nichž jeden je ve větě hlavní a druhý ve větě vedlejší (např. tak – jako, více – než). Věty srovnávající míru vlastnosti se dále dělí podle toho, zda vyjadřují stejnou nebo rozdílnou míru vlastnosti.

63 Dělení srovnávacích vět do skupin vychází z Tarrío Ruiz (2011, s. 374).

Shoda: stejná míra vlastnosti

V tomto typu srovnání má 1. člen srovnání určitou vlastnost **ve stejné míře** jako 2. člen srovnání. Vlastnost může být vyjádřena substantivem, adjektivem, adverbium nebo slovesem.⁶⁴ Ve větách se vyskytují následující výrazy:

<i>tam... quam</i>	tak... jako
<i>tantus... quantus</i>	tak velký... jak velký; tolik... kolik; natolik... nakolik
<i>tot... quot</i>	tolik... kolik

Ve významu „tolik... kolik“ se výrazy *tantus... quantus* používají ve spojení s nepočítatelnými jmény (3) a *tot... quot* s počítatelnými (4). Rozdíl mezi nimi se může někdy stírat. Při překladu do češtiny se používají výrazy, které jsou vzhledem ke kontextu nejvhodnější. Spojení *tantus... quantus* i *talis... qualis* lze např. přeložit „takový... jaký“. Latinské *tantus... quantus* však vyjadřuje míru či „velikost“ (2), *talis... qualis* slouží ke srovnání vlastností.

- (1) *Quorum neutrum tam facile, quam tu arbitraris, conceditur.* (Cic. *div.* 1, 10)
Ani jedno z toho nelze připustit tak snadno, jak si myslíš.
- (2) *Tantum metuunt, quantum nocent, nec ullo tempore vacant.* (Sen. *epist.* 105, 7)
Tak moc se bojí, jak moc se proviňují, a nikdy nemají klid.
- (3) *Vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat...* (Cic. *Verr.* II 1, 16)
Při vyšetřování jsem měl takové možnosti, jaké mi dával zákon,...
- (4) *Tot mala sum passus, quot in aethere sidera lucent.* (Ov. *trist.* 1, 5b, 3)
Vytrpěl jsem tolik těžkostí, kolik je na nebi hvězd.

Za specifický druh srovnání stejné míry vlastnosti lze pokládat výrazy vyjadřující **úměrnost**, tj. „**čím + komparativ... tím + komparativ**“ (např. „Čím více věděl, tím byl skromnější.“). V latině se používají následující dvojice výrazů:

<i>quo + komparativ/magis... eo + komparativ/magis</i>	čím + komparativ... tím + komparativ
<i>quanto + komparativ/magis... tanto + komparativ/magis</i>	čím + komparativ... tím + komparativ
<i>ut + superlativ... ita/sic + superlativ</i>	čím + komparativ... tím + komparativ

Po výrazech *quo* a *quanto* může následovat komparativ zakončený na *-ior/-ius* nebo adverbium *magis* „více“ se slovesem nebo s pozitivem adjektiva či adverbia. Výrazu *quo*, *quanto* nebo *ut* odpovídá české „čím“ a výrazu *eo*, *tanto* nebo *ita/sic* české „tím“.

64 Tarrío Ruiz a Cabrillana Leal (2009, s. 649).

- (5) *Cicero noster **quo modestior est, eo me magis commovet.*** (Cic. Att. 15, 15, 4)
Čím je náš Cicero skromnější, tím více mě znepokojuje.
- (6) *...perii, **quanto minus spei est, tanto magis amo.*** (Ter. Eun. 1053)
...jsem ztracen, čím méně je naděje, tím více miluji.
- (7) ***Ut quisque sibi plurimum confidit (...), ita in amicitiiis expetendis colendisque maxime excellit.*** (Cic. Lael. 30)
Čím více si kdo věří, tím více vyniká v navazování a udržování přátelství.

Rozdíl: vyšší nebo nižší míra vlastnosti

Vyšší míra vlastnosti se vyjadřuje pomocí **komparativu** adjektiva či adverbia nebo pomocí *magis* či *plus* „více“ s pozitivem adjektiva či adverbia nebo se slovesem, po nichž následuje *quam* „než“ a druhý člen srovnání.⁶⁵

komparativ adjektiva nebo adverbia	quam	komparativ... než
magis/plus + pozitiv adjektiva nebo adverbia; sloveso	quam	více/komparativ... než

Z dvojice *magis* a *plus* je častější *magis*, *plus* se vyskytuje zejména ve spojení s číslovkami a některými slovesy (např. s *posse*).⁶⁶

- (8) ***Peiores morimur, quam nascimur.*** (Sen. epist. 22, 15)
Umíráme horší, než se rodíme.
- (9) *Tu ad nos et **rarius scribis, quam solebas et brevius...*** (Cic. Att. 11, 19, 1)
Píšeš nám méně často a stručněji, než jsi psával...
- (10) ***Mors contemni debet magis, quam solet.*** (Sen. epist. 82, 16)
Smrtí se má pohrdat více, než je to obvyklé.

Nižší míra vlastnosti se vyjadřuje pomocí *minus* „méně“ se slovesem nebo pozitivem adjektiva či adverbia, po nichž následuje *quam* „než“ a druhý člen srovnání (*minus... quam*). V textech však převažuje srovnání vyjadřující vyšší míru vlastnosti.

- (11) ***Minus habeo, quam speravi: sed fortasse plus speravi, quam debui.*** (Sen. dial. 5, 30, 3)
Mám méně, než jsem doufal: ale možná jsem si dělal větší naděje, než bylo reálné (dosl. než jsem si měl dělat).

65 Konstrukce s ablativem srovnávacím se používá na úrovni věty, a proto je zde ponechána stranou.

66 Tarrío Ruiz (2011, s. 383).

Nižší míru vlastnosti lze vyjádřit také pomocí negovaných výrazů pro shodu (tj. stejnou míru vlastnosti), např. **non tam... quam** „ne tak... jako“.

- (12) **Non tam multis vixit annis, quam potuit.** (Sen. *epist.* 93, 11)
Nežil tak dlouho, jak mohl.

Negace

Stejně jako lze negací shody vyjádřit rozdíl (viz výše), lze **negací rozdílů** vyjádřit **shodu** („ne více... než“, tedy „tak... jako“), viz (13) – (15). V kombinaci se zápornými zájmeny a adverbii (*nemo, nihil, numquam* apod.) mohou srovnávací konstrukce sloužit k vyjádření nejvyšší míry vlastnosti a být určitým ekvivalentem superlativu (např. „Nikdo není lepší než on.“, tj. „On je nejlepší.“), viz (16).

- (13) **Neque lac lactis magis est simile, quam ille ego similest mei.** (Plaut. *Amph.* 601)
Vejce vejci (dosl. mléko mléku) se nepodobá více, než se on podobá mně.
- (14) **Usus est Thrasybulus non minus prudentia quam fortitudine.** (Nep. *Thras.* 2, 6)
Thrasybúlos využíval jak důvtip, tak sílu.
- (15) **Sin aliqua in re Verris similis fuero, non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit.** (Cic. *Verr.* II 3, 162)
Jestliže však budu v něčem podobný Verrovi, budu mít nepřátele tak, jako je měl on.
- (16) **Nihil mihi videtur turpius quam optare mortem.** (Sen. *epist.* 117, 22)
Nic se mi nezdá hanebnější než přát si smrt.

Jiné prostředky pro vyjádření vyšší míry vlastnosti

Vyšší míru vlastnosti lze vyjádřit také lexikálně pomocí sloves s významem „převyšovat“, „předčit“, „vynikat“, např. *superare, praestare, antecedere, excellere, antecellere*. První člen srovnání je podmětem slovesa, druhý člen stojí v akuzativu (u sloves *superare, antecedere*, viz *animalia* v (17)) nebo v dativu (u sloves *praestare, excellere, antecellere*, viz *feris* v (18)). Vlastnost, které se srovnání týká, bývá vyjádřena ablativem, viz *hac (ratione)* v (17) a *hoc uno* v (18).

- (17) **In homine optimum quid est? Ratio: hac antecedit animalia, deos sequitur.** (Sen. *epist.* 76, 9)
Co je na člověku nejlepší? Rozum: tím totiž vyniká nad zvířata a podobá se bohům.
- (18) **Hoc enim uno praestamus vel maxime feris, quod conloquimur inter nos et quod exprimere dicendo sensa possumus.** (Cic. *de orat.* 1, 32)
Tím jediným nejvíce vynikáme nad zvířaty, že mezi sebou mluvíme a můžeme vjemy vyjádřit slovy.

Nepravé srovnávací věty

Jako nepravé srovnávací věty se někdy označují konstrukce typu „spíše... než“. V latině se nejčastěji používá *potius... quam* „spíše... než“ (19), (20), stejný význam však mohou mít i konstrukce *magis... quam* (21), *prius... quam* (22) a *citius... quam*.

Po formální stránce jsou stejné jako jiné věty s komparativem a *quam*, liší se však svým významem, protože nevyjadřují srovnání v pravém slova smyslu, ale upřednostnění jednoho děje před jiným.

Možnosti uvedené v hlavní větě se dává přednost, zatímco možnost uvedená ve vedlejší větě následující po *quam* se odmítá. Konstrukce s významem „spíše... než“ mohou rovněž vyjadřovat, že skutečnost uvedená po výrazu *quam* není platná. Nepravé srovnávací věty se vyznačují tím, že se v nich používá indikativ (19), (21) i konjunktiv (20), (22), viz níže v subkapitole *Časy a způsoby ve větách srovnávacích*.

- (19) ...*Aper omni eruditione imbutus contemnebat potius litteras, quam nesciebat...* (Tac. *dial.* 2, 2)
...Aper byl všestranně vzdělaný a vědami spíše pohrdal, než je neznal...
- (20) *Depugna (...) potius, quam servias.* (Cic. *Att.* 7, 7, 7)
Raději bojuj, než bys sloužil.
- (21) ...*cavebat magis Pompeius, quam timebat...* (Cic. *Mil.* 66)
...Pompeius se měl spíše na pozoru, než se bál...
- (22) *Animam omittunt prius, quam loco demigrent.* (Plaut. *Amph.* 240)
Raději zemřou, než by ustoupili.

Pomocí *potius... quam* či *magis... quam* se mohou srovnávat nejen věty s určitými slovesy, ale i infinitivy (23), (24), gerundiva apod.

- (23) *Cogere cur potius quam persuadere volebas...* (Ov. *epist.* 21, 131)
Proč jsi chtěl spíše nutit než přesvědčovat...
- (24) *Nonne tibi adfirmavi quidvis me potius perpersurum quam ex Italia ad bellum civile exiturum?* (Cic. *fam.* 2, 16, 3)
Což jsem ti neřekl, že raději strpím cokoliv, než abych odešel z Itálie do občanské války?

Upřednostnění jednoho děje před druhým lze vyjádřit také pomocí jiných prostředků. Jedná se např. o konstrukci slovesa *malle* s *quam*, pomocí níž se srovnávají dva infinitivy.

malle + infinitiv + *quam* + infinitiv

- (25) ...[sc. Cato] esse **quam** *videri bonus malebat*... (Sall. *Catil.* 54, 5)
...[Cato] chtěl být raději dobrý než se jím zdát...
- (26) ...*pati vel difficillima malumus quam servire*. (Cic. *Phil.* 13, 15)
... chceme snést i velmi těžké věci raději než sloužit.

Upřednostnění jednoho děje před druhým lze vyjádřit také pomocí časové spojky *ante... quam*, která může stejně jako *prius... quam* získávat význam „spíše... než“.

Věty vyjadřující způsob

Tyto věty vyjadřují způsob, jakým se odehrává děj věty hlavní. Bývají někdy označovány také jako **kvalitativní**, protože vyjadřují srovnání z **hlediska vlastností**, tedy kvality. Jsou blízké větám vyjadřujícím shodnou míru vlastnosti. Popisují však **způsob**, jakým se něco děje, zatímco při srovnání míry se vyjadřuje, zda je něčeho více, méně nebo stejně. Na rozdíl od srovnání míry se ve větách vyjadřujících způsob vyskytují jak dvojice spojovacích výrazů, tak spojky, které se mohou (ale nemusejí) používat samostatně. Mezi **samostatné spojky** patří:

<i>ut</i>	jako
<i>sicut</i>	jako
<i>velut</i>	jako
<i>quemadmodum</i>	jako
<i>quomodo</i>	jako
<i>tamquam</i>	jako, jako by
<i>quasi</i>	jako by

- (27) *Facitne, ut dixi?* (Plaut. *Amph.* 526)
Dělá to tak, jak jsem řekl?
- (28) **Quemadmodum** *enim dixit rhetor Apollonius: „Lacrima nihil citius arescit.“* (Cic. *inv.* 1, 56, 109)
Jak řekl řečník Apollónios: „Nic neusychá rychleji než slza.“
- (29) *Agam igitur, sicut Antiochus agebat.* (Cic. *ac.* 1, 10)
Budu jednat tak, jak jednal Antiochos.
- (30) ...*cum potuero, vivam, quomodo oportet.* (Sen. *dial.* 7, 18, 1)
...když budu moci, budu žít tak, jak je třeba.

Pomocí samostatné spojky bývají vždy uvozeny ustálené obraty jako *ut supra dixi* „jak jsem uvedl výše“ (31), *ut spero* „jak doufám“, *ut potero* „jak budu moci“, *ut ait* „jak říká“ atd.

- (31) *Hic locus a Panaetio est, ut supra dixi, praetermissus.* (Cic. *off.* 1, 45, 161)
Tuto otázku (dosl. místo), jak jsem výše zmínil, Panaitios ponechal stranou.

Mezi dvojice výrazů patří např.:

<i>ita / sic... ut</i>	tak... jako
<i>sic / ita... quemadmodum / quomodo</i>	tak... jako
<i>eo modo... quo(mod)o</i>	tak... jako, tím způsobem... jak

- (32) *...sic divitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat.* (Sen. *epist.* 119, 12)

...mají bohatství asi tak, jako se říká, že máme horečku, ačkoliv ona má v moci nás.

- (33) *Faciam ita, ut vis.* (Plaut. *Amph.* 541)
Udělám to tak, jak chceš.

- (34) *Ulixes ad Ithacae suae saxa sic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros.* (Sen. *epist.* 66, 26)
Odysseus spěchá na skalnatou Ithaku tak jako Agamemnón ke vznešeným hradbám Mykén.

K větám vyjadřující způsob jsou zde zařazeny i věty se spojovacími výrazy vyjadřujícími shodu nebo odlišnost (např. „stejně jako“, „jinak než“), které jsou někdy⁶⁷ připojovány k větám vyjadřujícím srovnání míry. Hranice mezi oběma typy není ostrá, zařazení mezi prostředky vyjadřující způsob však více odpovídá české gramatice.⁶⁸ Ve dvojici spojovacích výrazů je většinou v **hlavní větě adjektivum** nebo **adverbium** a **vedlejší věta** je uvozena výrazy *atque* nebo *ac* ve významu „jako“. Ve spojení s *idem* se častěji než *atque/ac* používá vztažné zájmeno *qui*.

<i>aequus</i>	<i>atque / ac</i>	stejný... jako
<i>(dis)similis</i>	<i>atque / ac</i>	(ne)podobný... jako
<i>(dis)par</i>	<i>atque / ac</i>	stejný... jako
<i>idem</i>	<i>qui; atque / ac</i>	stejný... jako
<i>aeque</i>	<i>atque / ac</i>	stejně... jako
<i>pariter</i>	<i>atque / ac</i>	stejně... jako
<i>perinde</i>	<i>atque / ac / ut</i>	stejně... jako
<i>proinde</i>	<i>atque / ac / ut</i>	stejně... jako

67 Např. Tarrío Ruiz (2009, s. 649).

68 Grepl a Karlík (1986, s. 411nn.).

<i>similiter</i>	<i>atque / ac</i>	podobně... jako
<i>alius</i>	<i>atque / ac</i>	jiný... než
<i>aliter</i>	<i>atque / ac</i>	jinak... než
<i>secus</i>	<i>atque / ac</i>	jinak... než
<i>contra</i>	<i>atque / ac</i>	jinak... než
<i>talis</i>	<i>qualis</i>	takový... jaký

V poklasické latině se po *aliter*, *alius* a *secus* objevuje výraz *quam*, v klasické latině se však používá ve významu „než“ spojka *atque* nebo *ac*.

- (35) *Laetamur amicorum laetitia aequae atque nostra et pariter dolemus angoribus.* (Cic. *fin.* 1, 20, 67)
Z radosti přátel se radujeme stejně jako z naší a stejně tak se i trápíme jejich starostmi.
- (36) *Sed quom (= cum) cogito, equidem certo idem sum, qui semper fui.* (Plaut. *Amph.* 447)
Ale když tak přemýšlím, jsem určitě stejný, jako jsem vždy byl.
- (37) *Neque vero illum similiter atque ipse eram commotum esse vidi...* (Cic. *Phil.* 1, 9)
Viděl jsem však, že nebyl znepokojen tak jako já...
- (38) *Quid ergo ii possunt aliud iudicare, ac iudicaverunt?* (Cic. *har. resp.* 14)
Jak tedy mohou mít jiný názor, než měli dříve?
- (39) *Hic loquebatur aliter atque omnes, sentiebat idem, quod ceteri.* (Cic. *fin.* 4, 20, 57)
Ten mluvil jinak než všichni ostatní, ale myslel si totéž, co ostatní.
- (40) *Talis est quaeque res publica, qualis eius aut natura aut voluntas, qui illam regit.* (Cic. *rep.* 1, 47)
Každý stát je takový, jaký je charakter nebo smýšlení toho, kdo ho řídí.

I přes blízkost některých vět vyjadřujících způsob a míru vlastnosti je u typických případů odlišnost dobře patrná. Příkladem odlišnosti obou typů srovnání jsou věty (41) a (42), z nichž věta (41) vyjadřuje míru (tj. „stejně pilný“), zatímco věta (42) způsob (tj. „takovým způsobem, jak přikazuje“).

- (41) *...quis est tam in scribendo impiger quam ego?* (Cic. *fam.* 2, 1, 1)
...kdo píše tak pilně jako já?
- (42) *Ita, ut iubes, faciam.* (Ter. *Hec.* 612)
Udělám to tak, jak přikazuješ.

Specifické funkce některých vět

Některé věty s *ut* a indikativem mají **specifické funkce**. Mohou nabývat významu, který se někdy označuje jako **příčinný**, viz (43). Slouží zároveň ke zdůraznění informace, kterou obsahují.

- (43) *Possum falli, ut homo.* (Cic. *Att.* 13, 21a, 2)
Jakožto člověk (= protože jsem člověk) se můžu mýlit.

Věty s *ut* mohou někdy **vymezovat platnost věty hlavní** vzhledem ke skutečnosti uvedené ve větě vedlejší, proto se někdy označují jako **omezující** (44).

- (44) *Fusi primo proelio hostes fugaque in urbem Antium, ut tum res erant, opulentissimam acti.* (Liv. 2, 63, 6)
Nepřátelé byli na začátku bitvy rozprášeni a zahráni do města Antia, které bylo v tehdejší době velmi bohaté.

Ve větách s *ut* nebo *sicut* mohou být také vyjádřeny **komentáře autora** nebo mohou sloužit ke strukturování textu. Do této kategorie spadají ustálené obraty *ut dixi* „jak jsem řekl“, *ut demonstratum est* „jak bylo ukázáno“, *ut spero* „jak doufám“ (45) apod.

- (45) *Deinde tu iam, ut spero et ut promittis, aderis...* (Cic. *Att.* 16, 3, 4)
Pak už tady budeš, jak doufám a jak slibuješ...

Časy a způsoby ve větách srovnávacích

Ve větách srovnávacích se vyskytuje indikativ i konjunktiv. Základním způsobem je **indikativ**, který se používá po všech výše uvedených spojovacích výrazech s výjimkou spojek *quasi* a *tamquam*, pokud slouží k porovnání dvou vět s určitým slovesem. **Konjunktiv** se používá pouze **po některých spojovacích výrazech** a vyjadřuje **předpoklad, nerealitu** či **potencialitu**. Podle významu spojovacího výrazu a pravidel pro použití konjunktivu lze konjunktivní věty rozdělit do několika skupin.

1. skupina (*quasi, tamquam*)

Do první patří spojky *quasi* a *tamquam*, po nichž se používá **konjunktiv podle souslednosti časů**, viz (46) – (50). Do češtiny se konjunktiv často překládá **kondicionálem**.

- (46) *Sed quid ego his testibus utor, quasi res dubia aut obscura sit?* (Cic. *div. in Caec.* 14)
Ale proč si předvolávám tyto svědky, jako by ta věc byla nejasná nebo sporná?
- (47) *A cena deinde, quasi iam satis in cubiculo edisset, abstinuit.* (Sen. *dial.* 6, 22, 6)
Pak nevečeřel, jako by se už dost najedl v pokoji.
- (48) *...sic saeviunt, quasi iniuriam acceperint...* (Sen. *epist.* 47, 20)
...zuří tak, jako by na nich byla spáchána křivda,...
- (49) *Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat.* (Cic. *fam.* 6, 8, 2)
Neboť se mnou mluvil tak, jako bys nemohl na Sicílii déle zůstat.
- (50) *Sic vive cum hominibus, tamquam deus videat; sic loquere cum deo, tamquam homines audiant.* (Sen. *epist.* 10, 5)
S lidmi žij tak, jako by tě viděl bůh; s bohem mluv tak, jako by tě slyšeli lidé.

2. skupina (*sic... ut si, tamquam si,...*)

Druhá skupina je tvořena spojovacími výrazy, které jsou proti indikativním větám **doplněny o *si***, např.:

<i>sic... ut si</i>	tak jako by
<i>velut si</i>	(tak) jako by
<i>similis, idem... ac si</i>	stejný jako by
<i>similiter, aequae, perinde, proinde... ac si</i>	stejně jako by
<i>non aliter / secus... ac si</i>	ne jinak než by
<i>tamquam si / tam... quam si</i>	tak jako by
<i>komparativ... quam si</i>	komparativ... než by

Po uvedených spojovacích výrazech se používá stejný **konjunktiv** jako v **potenciálních a nereálných podmínkových větách**, tedy konjunktiv prézentu a perfekta pro potencialitu, konjunktiv imperfekta pro nerealitu v přítomnosti a konjunktiv plusquam-perfekta pro nerealitu v minulosti. **Potenciální konjunktivy** směřují svým významem do přítomnosti nebo budoucnosti, a proto se používají po časech hlavních. Jejich užití tak odpovídá pravidlům **souslednosti časové** (51), (52), (53). V „**rozporu**“ se sousledností se proto jeví **konjunktivy pro nerealitu stojící po čase hlavním** (54), (55).

Zatímco čeština chápe věty uvozené spojkou „jako by“ jako nereálné, ekvivalentní latinské věty mohou vyjadřovat, že je uskutečnění děje pokládáno za možné (potencialita) nebo za nereálné (nerealita). Potentialita se může použít také v případech smyšlených příkladů, které jsou v češtině vnímány jako nereálné, nebo vyjadřovat význam „představme si, že“. Mluvčí volí potencialitu nebo nerealitu podle toho, co chce vyjádřit nebo jak chce daný děj podat.

- (51) *Hic est obstandum, milites, velut si ante Romana moenia pugnemus.* (Liv. 21, 41, 15)
Vojáci, zde je třeba klást takový odpor, jako bychom bojovali před římskými hradbami.
- (52) *Tamquam si claudus sim, cum fustist (= fusti est) ambulandum.* (Plaut. Asin. 427)
Je třeba chodit s holí, jako bych kulhal.
- (53) [sc. Senes] *minores natu se ipsos esse fingunt; mendacio sibi blandiuntur et tam libenter se fallunt, quam si una fata decipiant.* (Sen. dial. 10, 11, 1)
[Staří lidé] předstírají, že jsou mladší; lhaním lichotí sami sobě a obelhávají se s takovou chutí, jako by podváděli pouze osud.
- (54) *Quos [sc. libertos] tibi negotiaque omnia Nasonis non secus commendo, ac si mea essent.* (Cic. fam. 13, 33, 1)
Svěřuji ti je [tj. propuštěnce] i všechny Nasonovy záležitosti tak, jako by to byly záležitosti moje.
- (55) *Eius negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea.* (Cic. fam. 2, 14, 4)
Chtěl bych, aby ses jeho záležitosti ujal tak, jako by se jednalo o moji věc.

3. skupina (*potius... quam...*)

Do třetí skupiny patří **konjunktiv tzv. nepravých srovnávacích vět** vyjadřujících upřednostnění jednoho děje před jiným po výrazech *potius... quam, magis... quam, prius... quam, citius... quam* „spíše... než“.

V těchto větách se může vyskytovat **jak indikativ, tak konjunktiv**. Pokud věta pouze konstatuje, že jeden děj se odehrává a druhý ne, používá se ve větě hlavní i vedlejší obvykle indikativ stejného času (56). Pokud však vyjadřuje, že **se jednomu ději dává přednost před jiným dějem**, který by mohl nastat, používá se ve vedlejší větě **konjunktiv podle souslednosti časů**, nejčastěji konjunktiv přítomného času po čase hlavním (57) a konjunktiv imperfekta po čase vedlejším (58), (59).

- (56) *...cavebat magis Pompeius, quam timebat...* (Cic. Mil. 66)
... Pompeius se měl spíše na pozoru, než se bál ...
- (57) *Depugna (...) potius, quam servias.* (Cic. Att. 7, 7, 7)
Raději bojuj, než bys sloužil.

- (58) ...*perpessus est omnia potius, quam conscios delendae tyrannidis indicaret.* (Cic. *Tusc.* 2, 22, 52)
...raději snesl všechno, než by udal lidi zasvěcené do plánu na svržení tyranidy.
- (59) ...*cur non in proelio cecidisti potius, quam in potestate inimici venires?* (Nep. *Eum.* 11, 4)
...proč jsi raději nepadl v boji, než abys padl do rukou nepřítele?

4. skupina (ostatní případy)

Konjunktiv se může vyskytnout i v jiných větách vyjadřujících rozdílnou míru vlastnosti, tj. ve větách s **komparativem adjektiva** či **adverbia** následovaným **quam**. Jedná se o konjunktiv **potenciální** nebo **nereálný** (tj. o stejný typ jako u spojek typu *aliter... ac si, sic... ut si*). Konjunktiv se však vyskytuje pouze v některých vedlejších větách s **modálním slovesem** (*posse, velle* apod.), viz (60). V latině se však objevují i věty s modálními slovesy v indikativu. V češtině často odpovídá latinskému indikativu i konjunktivu kondicionál.

- (60) ...*nemini nostrum obtemperat, est violentior, quam vellem.* (Cic. *Cael.* 76)
...nikoho z nás neposlouchá, je vzpurnější, než bych chtěl.

Konjunktiv se vyskytuje také ve **vztažných srovnávacích větách**, které jsou uvozeny výrazy **quasi qui** „jako by (on)“ nebo **ut qui** „jako by (on)“. Stejně jako v případech vztažných vět příčinných či přípustkových se v nich používá **konjunktiv podle souslednosti časů** (61), (62) (*profiscuntur* je přezens historický s platností času vedlejšího).

- (61) *Tum quidam quasi qui omnia sciret „Quid? Tu nescis,“ inquit, „hunc quaestorem Syracusis fuisse?“* (Cic. *Planc.* 65)
Tehdy kdosi řekl, jako by všechno věděl: „Cože? Ty nevíš, že tento člověk byl kvestorem v Syrákúsách?“
- (62) *Prima luce sic ex castris profiscuntur, ut quibus esset persuasum non ab hoste, sed ab homine amicissimo Ambiorige consilium datum,...* (Caes. *Gall.* 5, 31, 6)
Za úsvitu vytáhnou z tábora tak, jako by je k tomu nepřiměl nepřítel, ale poradil jim to dobrý přítel Ambiorix,...

Srovnání je obsaženo také v konstrukcích s **komparativem**, po němž následuje **quam ut** a **konjunktiv**. Vedle *ut* může po *quam* následovat také **vztažné zájmeno**. Tyto věty jsou zařazovány také mezi věty účinkové.

- (63) *Maius est istud malum, quam ut gestatione curetur.* (Sen. *epist.* 104, 18)
Tento neduh je závažnější, než aby se vyléčil procházkou.

Způsoby ve větě hlavní

Ve větě hlavní bývá indikativ nebo ostatní způsoby vět hlavních (např. imperativ, konjunktiv vyjadřující zákaz, pobídku apod.).

(64) *Patiare potius ipse, quam facias scelus.* (Sen. *Phoen.* 492)

Raději se staň obětí zločinu, než bys ho páchal.

Přehled používání konjunktivu po jednotlivých spojkách

V následujícím přehledu jsou zahrnuty pouze spojky, po nichž může následovat konjunktiv. Po některých z nich (např. *potius... quam*, komparativ + *quam*) se však používá také indikativ. V přehledu není obsažena velká skupina spojek, po nichž následuje indikativ.

<i>quasi tamquam</i>	jako by	konjunktiv podle souslednosti časové
<i>sic... ut si velut si similis, idem... ac si similiter, aequae... ac si perinde, proinde... ac si non aliter / secus... ac si tamquam si / tam... quam si komparativ... quam si</i>	tak jako by (tak) jako by stejný jako by stejně jako by stejně jako by ne jinak než by tak jako by komparativ... než by	konjunktiv potenciální nebo nereálný
<i>potius... quam magis... quam prius... quam citius... quam</i>	spíše než	konjunktiv podle souslednosti časové, zejména: konjunktiv přezentu po čase hlavním konjunktiv imperfekta po čase vedlejším
komparativ + <i>quam</i> + modální sloveso (<i>velle, posse,...</i>)	komparativ + než	konjunktiv potenciální nebo nereálný
<i>quasi qui ut qui</i>	jako by (on)	konjunktiv podle souslednosti časové

Doplnění: kombinace s jinými typy vět

Srovnávací konstrukce mohou sloužit také ke srovnávání infinitivů, vedlejších vět nebo být různým způsobem začleněny do složitých větných struktur. Způsob a čas slovesných tvarů se řídí funkcí srovnávacího souvětí v rámci celku. Řídící věta srovnávacího souvětí v (65) je např. zároveň vedlejší větou účinkovou, a proto se v ní objevuje konjunktiv *doluerit*.

- (65) *Est autem ita adfectus, ut nemo umquam unici filii mortem magis doluerit, quam ille maeret patris.* (Cic. *Phil.* 9, 12)

Byl tím tak zasažen, že nikdy nikdo netruchlil nad smrtí syna více, než tento člověk truchlí nad smrtí otce.

Srovnání na úrovni věty

Výše uvedené srovnávací výrazy se vyskytují nejen v rámci souvětí, ale často také na úrovni věty jednoduché. Používají se výrazy **složené ze dvou částí** (např. *aeque ac* (66), *aliter ac*, komparativ + *quam*, *tam... quam* (67) atd.) i **samostatně stojící spojky** (např. *quasi* (68), *ut*, *velut*, *sicut*, *tamquam* (69)). Můžou sloužit ke srovnávání různých slovních druhů. Pro vyjádření **předpokladu** a **hypotézy** se používají spojky *quasi*, *ut*, *velut*, *sicut* a *tamquam* ve spojení se jmény nebo participií.

- (66) *Cui [sc. testi] aequae ac meo testi ut credatis, postulo.* (Cic. *Caecin.* 26)
Žádám, abyste věřili tomuto [svědkovi] stejně jako mému svědkovi.
- (67) *Non est res tam difficilis quam necessaria.* (Cic. *de orat.* 3, 176)
Není to věc ani tak těžká jako spíše nutná.
- (68) *Modo enim ex Africa decesserat et quasi divinans se rediturum duos legatos Uticae reliquerat.* (Cic. *Phil.* 3, 26)
Nedávno totiž odešel z Afriky a jako by předvídal, že se vrátí, nechal v Utice dva legáty.
- (69) *Omnia tamquam mortales timetis, omnia tamquam immortales concupiscitis.* (Sen. *dial.* 10, 3, 4)
Bojíte se všeho jako smrtelní lidé, po všem toužíte, jako byste byli nesmrtelní.

Po záporu se ve **vytýkacím významu** používá *nisi*, např. *nihil nisi* „nic než“.

- (70) *Nihil nisi de nobis queri possumus...* (Sen. *epist.* 110, 10)
Nemůžeme si stěžovat na nic jiného než sami na sebe...

Spojky **ut**, **sicut** a **velut** mohou uvádět také **výčet příkladů**. Do češtiny se překládají „jako například“.

- (71) *Comparationis autem duo sunt modi: unus, cum idemne sit an aliquid intersit, quaeritur, ut metuere et vereri, ut rex et tyrannus, ut adsentator et amicus...* (Cic. *de orat.* 3, 117)

Jsou dva druhy srovnávání: první, když se posuzuje, zda jsou nějaké věci stejné nebo rozdílné, jako například bát se a obávat se, jako král a tyran, jako lichotník a přítel...

Mezi srovnání na úrovni věty lze zařadit také **ablativ srovnávací** (72) a konstrukce **s quam po komparativu** (73).

- (72) *Vidi ego nequam homines, verum te neminem deteriolem.* (Plaut. *Bacch.* 1180)
Viděl jsem špatné lidi, ale nikoho horšího než tebe.

- (73) *Neminem habeo clariorem quam te ipsum.* (Cic. *fam.* 9, 14, 6)
Nikoho nepokládám za slavnějšího než tebe.

Přehled

V následujícím přehledu jsou uvedeny základní spojky, typ srovnání, který vyjadřují, a základní pravidla používání způsobů ve větě vedlejší.

Typ srovnání		Spojky	Způsob ve větě vedlejší
Srovnání míry	stejná míra	<i>tam... quam</i> <i>tantus... quantus</i> <i>tot... quot</i>	indikativ
	rozdílná míra	komparativ + <i>quam</i>	indikativ někdy konjunktiv potenciální nebo nereálný (ve větách s modálními slovesy, např. <i>posse, velle</i>)
	nepravé srovnání	<i>potius... quam</i> <i>magis... quam</i> <i>prius... quam</i> <i>citius... quam</i>	indikativ konjunktiv podle souslednosti časové
Srovnání způsobu	indikativní	<i>ut</i> <i>sicut</i> <i>velut</i> <i>quemadmodum</i> <i>quomodo</i> <i>aequus... atque / ac</i> <i>(dis)similis... atque / ac</i> <i>(dis)par... atque / ac</i> <i>idem... qui; atque / ac</i> <i>aeque... atque / ac</i> <i>pariter... atque / ac</i> <i>perinde... atque / ac / ut</i> <i>proinde... atque / ac / ut</i> <i>similiter... atque / ac</i> <i>alius... atque / ac</i> <i>aliter... atque / ac</i> <i>secus... atque / ac</i> <i>contra... atque / ac</i> <i>talis... qualis</i>	indikativ

	konjunktivní	<i>tamquam</i> <i>quasi</i>	konjunktiv podle souslednosti časové
		<i>sic...ut si</i> <i>velut si</i> <i>similis, idem... ac si</i> <i>similiter, aequae, perinde,</i> <i>proinde... ac si</i> <i>non aliter / secus... ac si</i> <i>tamquam si / tam... quam si</i> <i>komparativ... quam si</i>	konjunktiv potenciální nebo nereálný
Srovnávací vztažné věty		<i>quasi qui</i> <i>quam qui</i>	konjunktiv podle souslednosti časové

